a család ősi, és a jelen diktatorikus törvényeitől; eltávolodik Istentől, a társadalomtól, hogy a különállást válassza.

A családregény tehát véget ért. Nagyapa meghal, nincs, aki tovább örökítse a mitikus családtörténetet. Az apa nem tudott, és nem akart azonosulni sorsával, hiábavaló célt választott, kiszakítva magát a mítosz hatósugarából. A fiú, noha gyerekként kerül szembe a választás kényszerével, éppúgy nemet mond a más formában, de újra és újra megismétlődő legendára, mint a jelen világ álságaira. Miután a külvilágtól elzárt, a koncepciós perek világát pontosan leképező intézetbe kerül, megérti nagyapja egyik utolsó tanítását: „Vérünkben az összes eddigi korok. Ösztöneinkben a menekülés", s többé nem passzív szemlélője az eseményeknek, nem hagyja, hogy a történelem keresztülsöpörjön rajta; nagyapa kinyilatkoztatását meg nem tagadva, kilép nemzetségének a jelenben is pusztító körforgásából.

Így teljesedik be Nádas Péter mottóként választott újszövetségi igéje: „És a világosság a sötétségben fénylik, de a sötétség nem fogadta be azt."

Nádas Péter: Egy családregény vége, Jelenkor Kiadó, 1994.

SKALICZKI ORSOLYA

Láthatatlan egypercesek

Örkény Istvánt nem költészetéről ismerjük. Novellái között – a Példázatok között – azonban találkozhatunk két olyan sztöveggel, amelyek megfelelnek a verssel szemben támasztott alapvető követelménynek, vagyis „nem érnek ki a lap széléig". A Türelemjáték körkörös kompozícióba zárt, mégis a végtelent s nyitott világképet asszociáló megformáltságával erősebben idézi a próza szerkesztésbeli hagyományait és az örkényi groteszk látásmódot, a Csupa közhely azonban mondandójának nyelvi kifejtését és megkomponáltságát tekintve is tévedésmentesen tekinthető versnek.

Örkény István: Csupa közhely

Zsuzsának

Két test, egy lélek
Nem tudok nélküled élni
Ha távol vagy, veled időznek gondolataim
Pedig ki hitte volna
Mi rejtőzik az idő méhében
Nem lehet azt kiszámítani
Mert csak a vak szerencse műve
Rég volt, talán igaz se volt
Hogy egymást kézen fogva
Egymásnak vállat vetve
Nekivágtunk a meredeknek
Szembenézve az élet viharaival

Pedig csak most jön a neheze
Mert nincs pardon
A természet törvényei ellen
Télen mindent belep a hó
Tavasszal kirügyeznek a fák
Ősszel elhullatják lombjukat
És akkor nincs tovább
Múlik az idő
Rövid az élet
Minden perc drága

Egyszer értünk is eljön a halál
Ahonnan még nem tért meg utazó
És nincs ellene orvosság a kertben

De ha majd becsapja utánunk az ajtót
Akkor sem áll meg a világ
Jönnek majd utánunk mások
Ahány csöpp van a tengerben, annyi
Élik a maguk életét

Míg csak rajtuk is át nem fut a hideg
Földbe nem gyökerezik a lábuk
S tanácstalanul néznek vissza ránk
Mintha elvesztettek volna valamit.

Hatása elsősorban érzelemkeltő jellegének, emberi viszonyokat és létbeli alapkérdéseket idéző voltának köszönhetően költeményszerű. Mindaz jellemző rá, amitől vers a vers: másképpen el nem mondható rögzítése az elemeknek, tudattartalmaknak, amikor is ezt a másságot elsősorban többértelműség, sejtelmesség, s főképpen a jelteremtés egyedisége és gazdagsága jellemzi.

S talán éppen ez az, amiért e kis Örkény-remek különös figyelmet érdemel: ellentmond ugyanis mindannak, amit a versről, annak egyszeri és megismételhetetlen voltáról általában gondolunk. Örkény jólismert, túlságosan is ismert, elcsépelt közhelyekből építi föl a szöveget. S mégis, újra és újra olvasva is: a hatás megrendítő – versszerűen gyors és intenzív. Az utolsó két sorban pedig minden közhely-érzésünk visszamenőleg nevetségessé válik. Mintha arcul pirítanának bennünket: eddig mosolyogtunk azon, amiből fölépül az életünk?

A szerzői fikció szerint a vers egyetlen mondat: a sorkezdő nagybetűk valamelyest igen, de lényegi határok, mondatvégi írásjelek nem tagolják a szöveget. A nagybetűk pusztán jelzik: újabb közhely következik. Újabb és újabb semmitmondás? A frázisszerűség azonban egyre inkább eltűnik, s a vers végén teljesen megszűnik: vagyis a mindennapi mondatok sokszorisága végül mégiscsak egyszeriségbe vált át. A groteszk tragikusba fordul – meglehetősen hirtelen, de nem előkészítetlenül. Az idősíkok egymásra reflektálók lesznek ezzel, a „Múlik az idő" és a „Rövid az élet" jószerivel érzelemmentes kijelentése szinte megfagy a levegőben – egy pillanat alatt minden halálosan komollyá válik. Vagyis a nem-vers verssé lényegült.

Az egypercesek sűrítenek úgy élettartalmakat, mint a *Csupa közhely* című szöveg. Itt valóban minden sor egy talált novella lehetne az író számára. Ő azonban nem elégszik meg ennyivel. A mikrostruktúrákból egy új műegész makrostruktúráját építi föl, s így végül sok-sok egyformának tűnő élet lesz legalább tudatvillanásnyi időre megkülönböztethetően értékes – mert el is lehet veszíteni – és igazán fontos az ember számára; mindehhez „csak" megfelelő sorrendbe kell rakni azokat a közhelyeket, amelyekkel amúgy nap mint nap untatjuk egymást.

Talán ebben a felismerésben rejlik ennek a szövegnek a líraisága – s ekkor már természetesen nem a versszerűség konvencionalitása vagy éppen újszerűsége vonja magára az olvasó figyelmét, hanem a „kisnovellák" együttese adta többlettartalom: amit olvastunk, az a mi történetünk (is).

FŰZFA BALÁZS

Mekkorák a levendulabokrok?

Gion Nándor új regényéről

Mit tehet az író a háborúban? A kérdés korántsem akadémikus, hiszen Gion Nándor szülőhazájában, a hajdani Jugoszláviában kegyetlen, véres és értelmetlen háború dühöng. Gion Nándor – aki nem először foglalkozik ezzel a témával, hiszen gyerekkori élménye volt a második világháború – nem túl eredeti, de praktikus formát választott: regényt a regényben.

Gion főhőse, M. Holló János, az író regényt ír egy kevéssé ismert bibliai alakról: Izsákhárról. Innen a cím, ami megtévesztő is egy kicsit, mert a regény többről és másról is szól.

Az indítás tudatosan hétköznapi. Hősünk kinéz az ablakon, s azt látja, hogy a kukában egy szép fiatalasszony kotorászik, guberál. Kenyeret gyűjt a disznainak. Talál egy színházi látcsövet, amit – mint számára haszontalant – félretesz. Holló lemegy, elkéri a látcsövet a fiatalasszonytól, s ezzel indul a regény idilli, szerelmi szála. A fiatalasszony a